

४. वाहतुकीचे नियम

(मोटरचालक, मोटरसायकल, पादचारी यांच्यासाठी)

उद्दिष्टे

- (१) वाहतूक सुरक्षेविषयी जाणीव निर्माण करणे.
- (२) पायी चालताना घ्यावयाच्या सुरक्षेविषयी जाण निर्माण करणे.
- (३) सायकल चालवताना बाळगावयाच्या सावधगिरीविषयी प्रबोधन करणे.
- (४) खेळ खेळताना अपघात टाळण्यासाठी काय करावे हे सांगता येणे.
- (५) सायकल चालवतांना घ्यावयाची काळजी सांगता येणे.

१. पादचारी म्हणजे काय? पादचाऱ्याविषयी रहदारीचे नियम

रस्त्याने पायी चालणाऱ्या व्यक्तीस पादचारी असे म्हटले जाते. रस्ता वापराचा पहिला हक्क पादचाऱ्यांचा आहे. याची माहिती प्रत्येकास असली पाहिजे. पायी चालताना आपला अपघात होऊ नये, आपल्यामुळे इतरांचा अपघात होऊ नये यासाठी प्रत्येकाने नियमांचे पालन केले पाहिजे.

◆ पादचाऱ्यांचे रस्त्यावरील चालणे कसे आहे याविषयी चर्चा करा.

◆ शाळा सुटल्यानंतर रस्त्यावर कसे वावरतो याची माहिती विचारून सुरक्षेचे नियम समजून घ्या.

◆ झेब्राक्रॉसिंगचे प्रात्यक्षिक करा.

- १) रस्त्याच्या कडेला फूटपाथ असेल तरच रस्त्याच्या डाव्या बाजूने चालावे. जर रस्त्यावर फूटपाथ नसतील तर रस्त्याच्या उजव्या बाजूने चालावे. म्हणजे समोरून येणारी वाहने आपणास दिसतील व आपण अपघातापासून दूर राहू.
- २) पायी चालताना लहान मुलांना त्यांच्या हातास घट्ट धरून रहदारीच्या विरुद्ध (आतील) बाजूने चालवावे. म्हणजे कडेलगत धावणाऱ्या वाहनांपासून मुलांना अपघात होणार नाही.
- ३) रात्रीच्या वेळी रंगीत कपडे न वापरता पांढरे कपडे वापरावेत. कमीत कमी हातात पांढरा रुमाल अथवा डोक्यावर पांढरी टोपी वापरावी.

पादचाऱ्यांनी घ्यावयाची काळजी :

- १) शक्यतो रस्त्याच्या कडेने चालावे. अनेकांनी घोळका करून चालू नये. गप्पा मारत चालू नये.
- २) फुटपाथवर, चौकात गप्पा मारत उभे राहू नये.
- ३) वाहनांच्यामधून वाकडेतिकडे चालून रस्ता ओलांडू नये.
- ४) रस्ता ओलांडताना 'झेब्रा क्रॉसिंगचा' वापर करावा. तसे करताना अचानक एखादे वाहन आल्यास न गोंधळता तेथेच थांबावे.
- ५) अंध, अपंग, वृद्ध, लहान मुले यांना रस्ता ओलांडण्यास मदत करावी.
- ६) दुर्दैवाने अपघात झाल्यास अपघातग्रस्तांना मदत करावी.

२. सायकल चालवताना पाळावयाचे सुरक्षाविषयक नियम

- १) आत्मविश्वास असल्याशिवाय रस्त्यावर सायकल चालवू नये. सायकल चालवताना आपले लक्ष फक्त रस्त्यावर राहू द्यावे.
- २) प्रथम तुमची सायकल रस्त्यावर चालवण्याच्या स्थितीत आहे काय? याची खात्री करा. आपल्या सायकलचे ब्रेक, घंटी, सीट व्यवस्थित आहे का हे पहावे. सायकलच्या पाठीमागील मडगार्ड पांढऱ्या रंगाचे असावे. त्यावर तांबडा रिफ्लेक्टर अथवा तांबडी रेडीयमची पट्टी असावी.
- ३) डावीकडे किंवा उजवीकडे वळण्यापूर्वी हाताने इशारा करावा. आपल्या उजवीकडून येणाऱ्या वाहनास प्रथम वाट द्यावी.
- ४) सायकल चालवताना एका मागून एका सायकलस्वाराने सायकल चालवावी. रस्त्यावर रहदारी नसली तरी रस्त्याच्या डाव्या बाजूनेच सायकल चालवावी.
- ५) चौकात आल्यावर सावधगिरी बाळगा. समोरून सरळ येणाऱ्या वाहनास प्राधान्य द्यावे. केवळ क्षणभर इशारा देऊन चटकन वळू नका. वळण्यासाठी पुरेसा इशारा द्यावा.
- ६) ज्याचा पाय सायकलच्या पँडलवर टेकत नाही अशा लहान मुलांनी मोठी सायकल चालवू नये.
- ७) सायकल एकाच व्यक्तीचे वाहन आहे. त्यावर अधिक व्यक्ती बसवू नये.

सायकल चालवताना घ्यावयाची काळजी :

- १) ओल्या रस्त्यावर, निसरड्या रस्त्यावर, वाळू पसरलेल्या रस्त्यावर, अंधूक प्रकाशाच्या रस्त्यावर सायकल सावकाश चालवा.
- २) सायकल चालवताना शॉर्टकट मुळीच घेऊ नका.
- ३) सायकल नेहमी व्यवस्थित कुलूप लावून वाहतुकीस अडथळा होणार नाही अशा ठिकाणी ठेवा.
- ४) रस्त्यावर किंवा फुटपाथवर पाय टेकवून सायकलवर बसून मित्रांशी गप्पा मारत उभे राहू नये.

विद्यार्थ्यांचे दोन गट करून आपण शाळेत येताना व शाळा सुटल्यानंतर रस्त्यावर सायकल कशी चालवतो याच्या अनुभवाची चर्चा करा. त्यापैकी योग्य काय हे समजून घ्या व अयोग्य परिणामांची जाणीव करून द्या.

- ५) हात सोडून सायकल चालवणे, ट्रॅक्टर- ट्रकसारख्या वाहनाच्या मागे साखळीला धरून सायकल चालवणे धोक्याचे आहे.

३. खेळत असताना रस्त्यावर पाळावयाचे नियम

- १) रस्ता हे खेळण्याचे ठिकाण नव्हे. फुटपाथवर आट्यापाट्या, स्केटींग असे खेळ खेळू नयेत.
- २) घराचे आवार, मैदाने किंवा उद्यानात खेळावे.
- ३) मित्र, खेळातील चेंडू, तुटलेला पतंग, मांजर, कुत्रे यांच्या मागे रस्त्यावर धावत जाऊ नये.
- ४) रिश्का, टांगा, बैलगाडी इत्यादी वाहनांना लोंबकळत जाण्याचा खेळ करू नये. कारण वाहन पकडलेला हात सुटल्यास रस्त्यावरून वेगाने येणाऱ्या मागील वाहनामुळे अपघात होऊ शकतो.
- ५) रस्त्यावर उभ्या असलेल्या वाहनांच्या मागे किंवा जवळपास खेळू नका. कारण वाहन चालू करताना वाहन चालकास तुम्ही दिसणार नाही.

४. मोटारसायकल चालवण्याचे नियम

औद्योगिकीकरण, वाढता व्यापार, वाढती लोकसंख्या, विस्तारित गावे वाढते दळणवळण यामुळे दिवसेंदिवस सार्वजनिक वाहतूक व्यवस्था अपुरी व गैरसोयीची ठरते. त्यामुळे वैयक्तिक, खाजगी वाहने घेण्याकडे नागरिकांचा कल वाढला परंतु रस्ते आहेत तेवढेच आहेत. थोड्या प्रमाणात सुधारणा झाल्या तरी वाहने वाढली, माणसे वाढली याचा परिणाम रस्त्यावरील अपघातांचे प्रमाणही वाढले आहे. ते कमी करण्यासाठी वाहतूक नियमांचे काटेकोरपणे पालन करणे प्रत्येक नागरिकाचे कर्तव्य आहे.

- १) मोटारसायकलवर फक्त दोन व्यक्तींनीच बसून प्रवास करावा.
- २) हेल्मेटचा योग्य पद्धतीने वापर करावा.
- ३) मोटारसायकल चालवताना मोबाईलवर बोलणे टाळावे.
- ४) वाहतुकीची कोंडी झाली असल्यास मोटार सायकल चालकाने आपले वाहन वेडीवाकडी चालवून मोटारसायकल पुढे काढण्याचा प्रयत्न करू नये. तसेच आपल्या पुढे असणाऱ्या वाहनांमध्ये व आपल्या मोटारसायकलमध्ये सुरक्षित अंतर ठेवावे. अन्यथा अपघात होण्याची शक्यता असते.

मोटारसायकल चालकाने घ्यावयाची काळजी

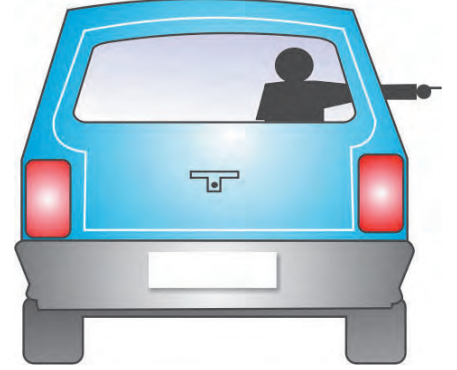
- १) नेहमी दोन्ही ब्रेकचा योग्य प्रकारे वापर करा. वळण ओलांडताना, वळण येण्यापूर्वी वेग नियंत्रित करा.
- २) इंधन वाचवण्यासाठी घाटामध्ये आपले वाहन न्यूट्रल करून चालवू नये.
- ३) खालच्या गियरमध्ये कमी वेगात गाडी चालवा. रात्रीच्या वेळी हेडलाईट चालू ठेवा.

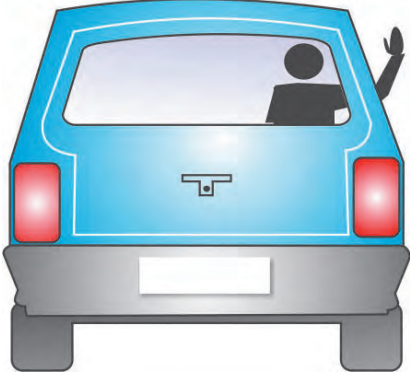
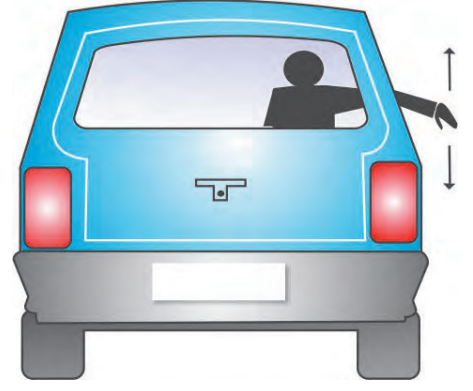
- ४) पावसात किंवा धुक्यामध्ये पुढचा रस्ता स्पष्ट दिसत नसल्यास गाडीचा लाईट चालू ठेवून रस्त्याच्या कडेला थांबा.
- ५) आत्मविश्वासाने ओव्हरटेक करा. ओव्हरटेक करण्याची घाई करू नका. ओव्हरटेक उजव्या बाजूनेच करावा. डाव्या बाजूने ओव्हरटेक करू नये.

५. मोटार चालवण्याचे नियम

- १) तुम्हांला एखाद्या वाहनाला ओलांडायचे असेल किंवा उजवीकडे वळायचे असेल अशा वेळेखेरीज इतर वेळी आपले वाहन नेहमी अगदी रस्त्याच्या डाव्या बाजूने चालवावे.
- २) ज्या वेळी वाहनचालकाला वाहन उजवीकडे वळायचे असेल त्यावेळी त्याने पुढील गोष्टी करायला हव्यात.
 - अ) प्रथम उजवीकडील इंडीकेटर लावावा.
 - ब) वाहनचालकाने खांद्याच्या सरळ रेषेत आपला उजवा हात वाहनाच्या बाहेर काढावा.
 - क) आपल्या पाठीमागून एखादे वाहन आपल्यापुढे जाण्याचा प्रयत्न करत आहे की काय हे समजण्यासाठी मोटारीच्या आरशात पाहावे.
 - ड) रस्त्याच्या मध्यभागी आपले वाहन न्यावे.
 - इ) समोर रहदारी नाही ह्याची खबरदारी घ्यावी. जर तशी रहदारी असेल तर त्या वाहनांना प्रथम जाऊ द्यावे व नंतर उजवीकडे वळावे.
- ३) जेव्हा वाहनचालकाला आपले वाहन डावीकडे वळवायचे असेल तेव्हा वाहनचालकाने पुढील गोष्टी कराव्यात.
 - अ) प्रथम डावीकडील इंडीकेटर लावावा. वाहनचालकाने आपला उजवा हात बाहेर काढून तो घड्याळाच्या काट्याच्या विरुद्ध दिशेने फिरवावा.
 - ब) वाहनचालकाला ज्या दिशेने जायचे आहे तो मार्ग सोडू नये.
 - क) आरशात पाहून उजवीकडील रहदारीला हवा असलेला योग्य मार्ग द्यावा.
 - ड) डावीकडील इंडीकेटरचा वापर करावा.

- ४) वाहनचालकाला आपल्या वाहनाचा वेग कमी करावयाचा असल्यास,
 अ) वाहनचालकाने आपला उजवा हात बाहेर काढून तो जमिनीशी समांतर ठेवावा आणि खाली-वर हलवावा.
 ब) त्याच्या मोटारीच्या मागून येणाऱ्या व पुढे जाणाऱ्या वाहनासाठी रस्ता मोकळा रहावा म्हणून त्याने आपली मोटार शक्यतो रस्त्याच्या डाव्या बाजूस ठेवावी.
 क) वाहनचालकास थांबायचे असल्यास तो रस्त्याच्या कडेला थांबू शकतो. परंतु त्याला रहदारीच्या ठिकाणी चौकात वाहन थांबवू नये.

- ५) वाहनचालकाला आपले वाहन थांबवायचे असल्यास,
 अ) वाहनचालकाला आपले वाहन थांबवायचे असल्यास आपला उजवा हात गाडी बाहेर काढून मनगटापासूनचा भाग रस्त्याशी काटकोनात येईल अशा रीतीने उंच करावा.
 ब) पोलीस नियंत्रित अथवा स्वयंचलित दिव्यांच्याआधारे आपोआप नियंत्रण होणाऱ्या चौकात सर्व मोटारचालकांनी आणि पादचाऱ्यांनी पोलिसांनी दिलेल्या सूचना अथवा दिव्यांद्वारे मिळणाऱ्या सूचना पाळाव्यात.
 क) पोलिसांचे नियंत्रण नसलेल्या चौकात सर्व मोटारचालकांनी पादचाऱ्यांना योग्य वेळी रस्ता मोकळा करून दिला पाहिजे.

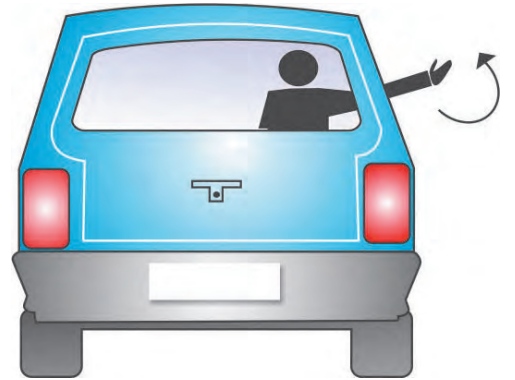
- ६) पाठीमागून येणाऱ्या वाहनास पुढे जाऊ देण्यासाठी (ओव्हरटेक)
 अ) आपले वाहन कमी वेगात असताना पाठीमागून येणाऱ्या वाहनांना पुढे जाऊ द्यावे. असे करावयाचे असल्यास चालक आपला उजवा हात खांद्याच्या सरळ रेषेत जमिनीशी समांतर ठेवून तळवा मागे-पुढे हलवील म्हणजे मागील वाहने उजव्या बाजूने निघून जातील.

ब) सर्व वाहनांनी आपल्या उजव्या बाजूने येणाऱ्या रहदारीला योग्य तो रस्ता दिला पाहिजे.

क) कोणत्याही वाहनास दुसऱ्या वाहनाच्या डाव्या बाजूने ते वाहन ओलांडण्याची परवानगी नाही. ह्या नियमांचे पालन मुख्यतः सायकल, मोटारसायकलस्वारांनी केले पाहिजे. कारण तेच सर्वसाधारणतः त्याचे उल्लंघन करतात व त्यामुळेच अपघात घडतात.

ड) हळूहळू चालणाऱ्या वाहनांनी जास्त वेगाने येणाऱ्या वाहनांना पुढे जाण्यास मार्ग खुला करून दिला पाहिजे. वेगाने येणाऱ्या वाहनास अडथळा निर्माण करणे म्हणजे गंभीर गुन्हा आहे.

इ) 'वाहने उभी करू नयेत' (No Parking) अशी सूचना असलेल्या भागात किंवा पादचाऱ्यांना रस्ता ओलांडण्यासाठी निर्माण केलेल्या जागांवर वाहने उभी करू नयेत.

मोटारचालक, मोटारसायकल, पादचारी यांच्या सुरक्षेसाठी तंत्रज्ञानाचा वापर

- * रस्त्यावरील सिग्नल तोडल्यास सी.सी.टी.व्ही. मार्फत नोंद घेतली जाते. अपघाताची माहिती त्वरित पोलीस विभागास प्राप्त होते.
- * फायरब्रिगेड-१०१, ॲम्ब्युलन्स-१०८ व पोलिस-१०० या नंबरवर त्वरित सूचना देता येते.
- * मोटारचालकाचे इशारे समजतात.
- * इंटरनेटवर वाहनांचा नंबर टाकल्यास सर्व माहिती प्राप्त होते.

अधिक माहितीसाठी खालील संकेतस्थळांना भेट द्या.

1. <https://vahan.nic.in>

2. www.cirtindia.com

मूल्यमापन

निकष	उत्तम (खूप चांगले)	योग्य (समाधानकारक)	अयोग्य (असमाधानकारक)	गुण
रस्ता ओलांडताना घ्यावयाची काळजी	रस्ता ओलांडताना घ्यावयाची काळजी आपल्या शब्दात योग्य पद्धतीने सांगतो.	आपल्या शब्दात सांगण्याचा प्रयत्न करतो.	आपल्या शब्दात सांगताना गोंधळतो.	
नियमांचे पालन	वाहतुकीचे नियम पाळण्याची गरज स्पष्ट करतो.	वाहतुकीचे नियम पाळण्याची गरज स्पष्ट करण्याचा प्रयत्न करतो.	वाहतुकीचे नियम पाळण्याची गरज स्पष्ट करताना गोंधळून जातो.	
मोटार चालकाचे इशारे	मोटार चालकाचे सर्व इशारे योग्य पद्धतीने करून दाखवतो.	मोटार चालकाचे इशारे योग्य पद्धतीने करण्याचा प्रयत्न करतो.	मोटार चालकाचे सर्व इशारे योग्य पद्धतीने करून दाखवताना गोंधळून जातो.	

